

HONORÉ BONNET HADNAGY TITKOS KÜLDETÉSE*

1704. január 1-jén II. Miksa Emmanuel csapatai elfoglalták Passaut, s ezzel lehetőség nyílt rá, hogy az egyesített bajor–francia sereg megszállja Felső-Ausztriát, s tovább nyomuljon Bécs irányába. A stratégiai fontosságú város megszállását követően a francia udvar sürgetni kezdte a bajor választófejedelmet, hogy vegye fel a kapcsolatot a kurucokkal, sőt pénzzel támogassa őket. Miksa Emmánuel azonban csak arra tett ígéretet, hogy elküldi megbízottját II. Rákóczi Ferenchez. Még ugyanebben a hónapban kísérlet történt arra, hogy a bajorokkal együttműködő francia hadak parancsnoka, Ferdinand comte de Marsin¹ marsall felvegye a kapcsolatot a kurucok mozgalom vezetőjével, hiszen Honore Bonnet vagy Boulin² nevű hadnagyát elindította Magyarországra. A tisztet azonban Bécsben elfogták és felakasztották. Bonnet szerencsétlenül járt küldetéséről ez idáig igen keveset tudunk. Köpeczi Béla *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország* című művében mindössze két mondatot szentelt az eseménynek a bécsi angol követ egyik levele alapján. George Stepney³ ugyanis 1704. július 5-én megírta Harley miniszternek, hogy az előző napon, Bécs kapujában felakasztották azt a korábban elfogott francia tisztet, akinek a nadrággombjában megtalálták Marsin marsall Rákóczinak szánt üzenetét.⁴ A diplomata a levél másolatát is elküldte, eredeti nyelven. Ha stílszerű akarok lenni, akkor azt mondhatnám, hogy a bécsi Kriegersarchiv iratai között⁵ megtaláltam a nadrággombhoz a nadrágot is, hiszen előkerültek Bonnet és a vele együtt őrizetbe vettek, illetve az őket elfogó Johann Georg Eschenauer vallomásai. Mindezekből egyrészt kirajzolódnak Bonnet életpályájának fontosabb állomásai, másrészt arra is fény derül, hogy miért őt választották erre a kényes feladatra, de arra is, hogy miért ért ilyen gyászos véget küldetése.

* Szeretnék köszönetet mondani Balla Tibor és Lenkefi Ferenc bécsi levéltári delegátusoknak, valamint Mészáros Kálmánnak és Czigány Istvánnak munkámhoz nyújtott segítségükért. A tanulmány alapjául szolgáló iratot az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány által biztosított 2009. évi ösztöndíjam idején találtam és dolgoztam fel.

¹ Ferdinand comte de Marsin 1656. február 10-én született Liege-ben. Flandriában szolgált, majd 1701–1702-ben követként Madridba küldték. 1703-ban nevezték ki Franciaország marsalljává. A II. Miksa Emmánuel bajor választófejedelemmel viszálykodó Claude Louse Hector, Villars hercegének felváltására a bajorországi francia csapatok élére nevezték ki. Részt vett az 1704. augusztus 13-i höchstädti csatában. 1706. szeptember 9-én halt meg. *Zachar* 1990. 39–54. o.; *Köpeczi Béla: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*. Budapest, 1966. 52. o. Marsin marsallra és a bajor–francia seregek hadműveleteire lásd még: *Noorden, von Carl: Europäische Geschichte im achtzehnten Jahrhundert*. I. Bd. Leipzig, 1870. 451. o.; *Feldzüge 1879*. passim.

² Köpeczi Béla Baulinként említi: lásd az előző jegyzetben hivatkozott művet, 52. o.

³ George Stepney 1663-ban született. 1692-ben követként a brandenburgi választófejedeleme udvarába, Berlinbe küldték. 10 év, különböző német–római birodalmi hercegeknél végzett diplomáciai küldetés után 1702-ben bízzák meg a bécsi angol követség vezetésével. 1707. szeptember 15-én hunyt el. AR II/I. I–IX. o.

⁴ AR II/I. 339–341. o.

⁵ A csomóban található iratokat nem látták el foliószámokkal, így dátumozásuk és tárgyak szerint fogom megkülönböztetni őket. A csomó pontos jelzete: Österreichisches Staatsarchiv Kriegersarchiv, Hofkriegsratiken. Expedit 1704 August №. 449.

A különböző vallomásokból, valamint a nála talált iratokból (ezeknek a fontosságára a későbbiekben még visszatérek) a következőket lehet meg tudni róla: a magát nemesembernek mondó Bonnet (vagy ahogy még használta a nevét: Boulin) elfogása idején a 47. életében járt. A franciaországi Thourban született, katolikusként keresztelték meg, s családi állapotát tekintve nőtlen volt. 21 évig szolgált a szász választófejedelem hadseregében. Az alább még említendő, nála talált iratok arra engednek következtetni, hogy biztosan részt vett Erős Ágost 1700. és 1701. évi livóniai hadjáratában.⁶ Emellett – állítása szerint – megfordult Buda ostrománál is, és pályafutása során több sebet is szerzett. (Johann Georg Bölke 1704. március 17-i vallomása szerint összesen 128 különböző sebhely borította a hadnagy testét, aki szívesen kérkedett mindezzel.) Saját vallomása szerint először a Zinzendorf-, majd a Röbel- gyalogezred gránátosai között harcolt, ezt követően a Steinau- és a Sacken-ezredek hadnagya volt. Ezzel szemben a szász szolgálatban utolsó ezredtulajdonosa és parancsnoka, Ludwig Carl von Sacken által 1702. május 3-án kiállított és aláírt elbocsátó levélben az szerepelt, hogy Bonnet hét hónapig az egykori Römmer- gyalogezred adjutánsaként, majd tizenkét hónapig az ő ezredében zászlósként (Fehndrich) kapott zsoldot, s ezt a rangot viselte az irat készültének időpontjában is. Egy, a vallomások között fennmaradt a Sacken-féle ezred Helmuth Otto von Bassowitz kapitány vezette századának 1701. szeptemberi mustrájából szintén az derül ki, hogy Bonnet ekkor még zászlósként szolgált havi tizenkét forint zsoldért, a korban egyébként egyáltalán nem meglepő módon igen nemzetközi társaságban. A kompánia 34 fős stábjában, vagy törzskarában ugyanis találunk a franciák mellett ukrán, cseh, milánói, orosz, litván, pfalzi és egy magyarországi származásút is. Bonnet hadnaggyá való előléptetésére valamikor 1702 nyarán kerülhetett sor, hiszen Wackerbard tábornok, a lengyel király és szász választófejedelem rendkívüli bécsi követe által kiállított úti okmányban már ezzel a ranggal szerepel. Az egy hónappal később, 1702 augusztusában Drezdában keltezett, és Friedrich Küblwein szász titkos hadikancelláriai titkár aláírásával hitelesített iratban, amellyel a Lengyel Királyságba kellett visszautaznia, szíten ez a sarzsi olvasható. Feltételezésem szerint e Wackerbard tábornok megbízásából tett fontos küldetés (saját bevallása szerint kétszer utazott Bécs és Drezda között) jutalmaként történt meg előléptetése.⁷ Kevesebb, mint egy évvel később azonban mégis kérte a szolgálatból való elbocsátását, valószínűleg anyagi okok miatt. A Bonnet-nál talált iratok között ugyanis egyrészt található egy 1701. június 10-én a kokenhauseni táborban⁸ keltezett, mely szerint a lengyel

⁶ *Theatrum Europaeum* 1700. 778–793. o.; *Theatri Europaei Funffzehender Theil* (15. Band) oder außführlich fortgeführte Friedens und Kriegsbeschreibung... 1701–1703. Frankfurt am Main, 1717. 413–459. o.; *Voltaire, François-Marie (Arouet)*: XII. Károly svéd király története. Ford.: Justus Pál. Budapest, 1965. 31–51. o.; *Szokolay Katalin*: Lengyelország története. Budapest, 1996. 69. o.; *Heller, Mihail*: Orosz történelem. I. Az Orosz Birodalom története. Budapest, 2000. 265–266. o.; *Ring Éva*: „Lengyelországot az anarchia tartja fenn?” A nemesi köztársaság válságának anatómiája. Budapest, 2001. 131., 151–152. o.; *Gebei Sándor*: II. Ágost lengyel király és a magyar ügy, 1701–1703. *Hadtörténelmi Közlemények*, 116. (2003.) 3–4. sz. 781–778. o.; *Davies, Norman*: Lengyelország története. Budapest, 2006. 395. o.; *Gebei Sándor*: Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások. Szeged, 2007. 230–231. o.

⁷ Wackerbard útipasszusának tanúsága szerint Bonnet az utat egy bizonyos Francois de Perozat nevű zászlós társaságában tette meg.

⁸ Kokenhausen, ma Lettországban található település, melynek neve Koknese. A vár stratégiai jelentőségét

király svédellenes hadjáratában részt vevő zászlósnak 1700 novembere és 1701 áprilisa között 90 porció (Mundportion) járt, amiből még csak 26-ot kapott meg. Másrészt 1703. április 3-án immáron Drezdában fordult a város kormányzójához, a tábornagyhoz és a hadi tanácsosokhoz mintegy 300 forintos zsoldhátraléka ügyében. Több mint két évtizedes szolgálatára hivatkozva kérte, hogy szánják meg borzalmas állapotában, és legalább részben fizessék ki.

Bonnet életének utolsó egy éve talán még mozgalmasabb volt, mint az addigiak. 1704. február 14-i és március 15-i vallomása szerint mintegy hét hónappal korábban állt francia szolgálatba. Nem reguláris ezredbe osztották be, hanem hadnagyi rendfokozattal havi 15 forint zsoldért egy pionír csapatot vezetett. Katonáival nem sokkal később két vagy három óra járásra Augsburgtól császári huszárok fogságába esett, amikor épp egy hidat vertek. Így hősrünk három hónapig ette a rabság keserű kenyerét. Mindaddig amíg Augsburgot a francia–bajor csapatok el nem foglalták, s újra szabad nem lett.

A megbízatás és az út Bécsig

Bonnet-t kiszabadulása után Contebourg francia lovassági altábornagy (General-leutnant) rendelte magához, s megkérdezte tőle, hogy vállalna-e egy küldetést Rákóczihoz? Sikeres visszatérte utánra kapitányi rangot, s élete végéig elegendő pénzt ígért, illetve ajánlott. Emellett megtiltotta, hogy úticéljáról bárkinek is beszéljen, még ha fogságba is esne. Miért esett rá a választás? Beszélt németül, s úton-útfélen szász tisztnek adhatta ki magát, amit meg is tett. Ezért vihette magával a különböző, a választófejedelem és lengyel király szolgálatában állását bizonyító iratokat. Sőt még egy 1699-ben kiállított toborzópátenst is őrizgetett, mintha a Benkendorf-gyalogezredben szolgáló Matthias Friedrich von Kow kapitány megbízásából utazna, hogy 355 főt felfogadjon a szász hadseregbe. Emellett, mint láttuk, járt már Bécsben, s ottani ismeretségeit kihasználhatta a továbbutazás megszervezésére és lebonyolítására.

Bonnet 1704. március 15-i vallomásából kiderül, hogy miután vállalta a veszélyes küldetést, Marsin marsall maga elé rendelte augsburgi főhadiszállására. Utazásra 70 dukátot kapott, valamint átvette a Rákóczinak szánt levelet is. Ebben a marsall beszámolt azokról a sikerekről, amelyeket a francia–bajor csapatok a parancsnoksága alatt elértek. Úgy vélte, hogy „ezen helyzetből kiindulva Rákóczi fejedelem érdekeinek megfelelő, előnyökkel kecsegtető diverziót tudnak végrehajtani.” A marsall úgy gondolta, hogy erről mindenképpen tájékoztatást kell adnia, mivel az a hír járta, „hogy Őcsászári felsége követeket küldött Rákóczi fejedelem úrhoz a célból, hogy olyan kiegyezést ajánljon neki, ami nem lehet őszinte és az ő érdekeinek megfelelő, ám ami minden bizonnyal számos veszéllyel járna rá nézve. Bizonyos ugyanis, hogy amennyiben a király, a választófejedelem és az ő seregei összehangoltan cselekszenek, akkor képesek lesznek a császár sarokba szorítására. Erről Rákóczi fejedelem tud leginkább helyes ítéletet alkotni ügyei-

az adta, hogy félúton feküdt a Dvina folyó (Daugava) mentén Riga és Dvinaburg (ma Daugavpils, Lettország) között. 1700. október 7-én – négy napi ostrom után – Erős Ágost szász választófejedelem és lengyel király csapatai megszállták, ezáltal igyekeztek megfelelő téli szálláshelyet és raktárbázist biztosítani a következő évi kurlandi, Riga elleni hadjáratához. *Theatrum Europaeum* 1700. 792. o.

nek szerencsés állása, a saját fontossága és képességei alapján, illetve annak ismeretében, hogy a mi dolgaink miként állnak errefelé.”⁹

A marsall szóbeli instrukciókkal is ellátta Bonnet-t. Egyrészt, ha ellenséges területre ér, rögtön tépje szét francia és bajor úti okmányait. Másrészt arra is kitért, hogy mit mondjon Rákóczinak személyes találkozásuk esetén. Közölnie kellett volna, hogy pénzben nem fognak majd hiányt szenvedni a kurucok, csak a hadnagyon vagy más megbízható tisztén keresztül adjon választ a marsallnak. Másrészt Rákóczi semmiképpen se menjen bele különbéke kötésébe I. Lipóttal, várjon az általános béke megkötéséig. Harmadrészt számoljon be a francia–bajor haderő helyzetéről és mindezeket csak Rákóczinak vagy Bercsényinek mondja el személyesen.

Bonnet 1704. január 17-én indult el Donauwörthből. Hat nap alatt keresztülutazott Bajorországon és Passauba ért. Itt két éjszakát töltött, majd egy bajor kapitány és 36 dragonyos kísérete alatt az utolsó saját állásokig lovagolt. Onnan két polgári személy útmutatásai alapján a cseh határra utazott, ahol lovat vett, s Klattauba¹⁰ lovagolt. Ezek után az országúton 9 napig utazott, 1704. február 6-án Bécsbe érkezett.

Bonnet Bécsben. Konspiráció és lebukás

Hősünk amint megérkezett, a Fekete Medvéhez címzett fogadóban bérelt magának szobát a városkapun kívül, Roßauban. További napjait Martin Scheppech 1704. április 24-i vallomásából rekonstruálhatjuk a legrészletesebben, bár egyúttal, mint kiderül, némi részrehajlással is joggal vádolhatjuk az adatközlőt. Bonnet az előbb említett úriemberrel, aki egy sörfőző mellett dolgozott akkoriban, február 7-én a leopoldstadti borbélynál ismerkedett össze. Szolgálatába fogadta: napi 24 groschen és koszt ellenében az újdonsült inas (Jäger) vállalta, hogy elkíséri Pozsonyig. Másnap már azzal a feladattal bízta meg, hogy két évvel ezelőtti patrónusának, Wackerbard bécsi szász követnek a házmesteréhez, egy bizonyos Eschbachhoz menjen el, s hívja el Roßaubá. Scheppech ezt meg is tette, s a régi ismerős valószínűleg Johann Georg Bölckével együtt meg is látogatta Bonnet-t a Fekete Medvében. Utóbbi a február 14-én tett első vallomásában még úgy nyilatkozott Seifried Leonhard Kirchler ezredszóltész előtt, hogy a franciát csak vasárnap, február 10-én vagy hétfőn, 11-én ismerte meg. Akkor is csak Eschbach megbízásából találkozott vele, mivel az inas nem volt hajlandó megmondani gazdája nevét. Bonnet végül a Wackerbach által számára két évvel korábban kiállított úti passzus felmutatásával igazolta magát.

De térjünk vissza Scheppech vallomására, aki szerint a Fekete Medvében február 8-án a három férfi berúgott, de hogy miről beszélgettek, azt nem tudta, mert miután megkapta a pénzét, hazatért Leopoldstadtba. Február 9-én az Aranyfához címzett fogadóban ebédeltek, majd ismét visszatértek Roßaubá. Egy nappal később a leopoldstadti Sperlbauer ivóban ittak, majd miután visszatértek a Fekete Medvébe, megjelent Bölke, aki egész éjjel ott is maradt és tárgyalt a franciával, bár azt, hogy miről, az inas nem tudta, mivel hazatért. Bonnet május 8-i vallomásában ezt azzal magyarázta, hogy már bezár-

⁹ AR III/I. 340–341. o. A francia nyelvű szöveg fordítását köszönöm Szász Gézának.

¹⁰ Ma Klatovy, Csehországban.

ták a városkapukat, amikor el akart volna indulni, s mivel néhány pipányi dohányja maradt, még azt ott elfüstölte. Utána az ő ágyában elaludt, míg a francia egész éjjel virrasztott. A korábban a szász lovasságnál tizedesi rangban szolgált Bölke május 15-én tett vallomásában tagadta mindezeket, mindaddig amíg Bonnet egy héttel korábbi kijelentésével nem szembesítették.

A francia a kihallgatóival május 8-án azt közölte, hogy előtte az átvirrasztott éjszaka után felfedte valódi úti célját, valamint azt, hogy visszatérte után előléptetik. Az egykori szász tizedes természetesen ezt is tagadta először, majd kénytelen volt elismerni, hogy tudott erről is.

Az eseménytelenül eltelt február 11. utáni napon Scheppach újabb megbízást kapott, amely szerint Anton Schentz Leopoldstadtban lakó édesanyját kellett felkeresnie és megérdeklődni, hogy fia Pozsonyban van-e még. Bonnet az említett századossal május 8-i vallomása szerint a Sacken-ezredben szolgált együtt, s feltételezésem szerint az ő segítségével kívánt továbbutazni. Schentz édesanyja azonban közölte, hogy gróf Otto von Abelsberg-Traun alsó-ausztriai tartományi marsall¹¹ egy századnyi milícia vezetését bízta rá, s tudomása szerint Bruckban található meg.

Aznap a Fekete Medvében kellett volna újra találkoznia Eschbachnak, Bonnet-nak és Bölckének, ám a meghívottak ebédig nem érkeztek meg. Azonban utóbbi 14 éves fia lovon hozott egy üzenetet, amelyet mivel a francia nem tudta elolvasni, mert vélhetőleg már túl ittas volt, így Scheppach olvasott el. Ekkor fedte fel az állítólagos szász tiszt valódi kilétét és szándékát inasa előtt, s azt is elárulta neki, hogy Marsin marsall üzenete a nadrágja gombjába van elrejtve. Természetesen megeskette, hogy senkinek se árulja el titkát, s cserébe megígérte, ha Rákóczihoz érnek, kieszközöl számára egy hadnagyit rangot, vagy ha nem akarna ottmaradni, megjutalmaztatja és 200 emberrel visszaküldeti.

A következő napon, február 13-án a Burgundi Kereszthez címzett fogadóban találkozott Bonnet, Eschbach és Bölke. A francia és inasa már útrakész volt, ám az elindulásból nem lett semmi, mivel az említettek oly vígan elmulatták az időt. Bonnet így megkérte Scheppachot, hogy egy, a Karintiai kapuhoz közel lévő fogadóba vigye, ahonnan másnap korán reggel tovább tudnak utazni Bruck felé. Az inas a Fekete Sasba vitte a társaságot, ahol azok tovább folytatták a tivornyázást. Majd miután Bölckét hazakísérte, kihasználta az alkalmat, hogy korábbi gazdájához, Johann Michael Beyerhez elmenjen és elmondta mindazt, amit tudott. Ő tanácsolta egykori inasának, hogy keressék fel Johann Georg Eschenauer Wachtmeisterleutnantot,¹² s kérjenek tőle tanácsot. Itt adjuk is át a megdicsőült hadfinak a szót, hiszen ő is vallomást tett az ügyben 1704. március 16-án. Scheppach tehát beszámolt neki a francia tetteiről február 13-án este. Eschenauer erre azt parancsolta, hogy menjen vissza a Fekete Sasba, s igyon tovább a franciával, ő pedig néhány emberrel rajtuk (Bonnet, az inas és Eschbach) ütött. Az elfogottakat saját szobá-

¹¹ Otto von Abelsberg-Traun marsall az 1708. március 3-i pozsonyi országgyűlésen részt vett Lichtenstein herceggel együtt. *G. Etényi Nóra*: Bécsi újsághírek a Rákóczi-szabadságharcról 1708-ból. In: II. Rákóczi Ferenc, az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulójára. Szerk.: *Tamás Edit*. Sárospatak, 2008. 280. o.

¹² 1648-tól ezred segédtsízt, adjutáns. Feladata volt az ezredparancs továbbítása, s beosztása szerint az őrnagy (Wachtmeister) mellé rendelték be. Rangja egyenértékűnek számított a legidősebb Feldwebellel. 1752-ig botózással is büntethették. *Wrede, Alphons von*: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. I–II. Bd. Wien, 1898. 72–73. o.

jába kísértette és átvizsgálta Bonnet csomagját, amiben iratokat, szegényes ruházatát, valamint összesen 30 dukátot és 40 ezüst forintot talált, de az inas által említett Rákóczinak szóló levelet sehol. Scheppach és Eschenauer vallomása ezen a ponton ellentmond egymásnak. Bonnet inasa ugyanis, mint már említettem, tudott arról, hogy mit rejt a nadrág-gomb. A Wachtmeisterleutnant azonban úgy emlékezett, hogy miután az átkutatás eredménytelenül zárult, Scheppachot kétszer is szobája elé kiszólitotta, s kérdőre vonta a levéllel kapcsolatban. Ő azt válaszolta, hogy a francia valószínűleg az átkísérés alkalmával az utcán eldobta. Eschenauernek eközben jelentéstételre kellett mennie a főőrségre (Hauptwacht) az új jelszóért és egy őrzetető (Gefreite) őrzetére hagyta Bonnet-t az inassal, akik tovább folytatták a borívást, s dupla akkora mámorba kerültek, mint elfogásuk pillanatában. A mintegy másfél órás távollét és a séta saját vallomása szerint a Wachtmeisterleutnant számára meghozta a megoldást. Éles elméjén nem lehetett túljárni, hiszen eszébe jutott, hogy talán valamelyik nadrág vagy kabátgomb rejtheti a Rákóczinak szóló üzenetet. Át is vizsgálta ezeket, s megtalálta a három textillel bevont gomb egyikében a keresett levelet, amelynek létezését Bonnet természetesen mindvégig tagadta. Úgy látszik, Eschenauer magának akarta a teljes dicsőséget, s nem kívánt ebben osztozni az inassal.

A levél előkerülése után a franciát azonnal a városparancsnokhoz (Stadtobrist) kísértte, aki meghagyta, hogy minden ruháját, sőt még a cipőjét is szedjék szét, hátha ott is találunk valamit. Ez a kutatás azonban már eredménytelenül zárult. Másnap elfogták Bölckét is, amint elhagyni készült szállását, s megindultak a kihallgatások, amelyekre Eschenauer mellett Seifried Leonhard Kirchler ezredszóltész jelenlétében került sor. A vizsgálatot ezután az Udvari Haditanácstól kiküldött biztos, Peter Leonhard von Monquintin folytatta le. A március 15-i kihallgatás alkalmával ő közölte Bonnet-val, hogy nem hadifogolyként, hanem kémként bánnak vele. Ezen a francia megdőbönt, hiszen – próbált védekezni – csak egy üzenetet küldtek vele.

Kérdések Bonnet bécsi kapcsolatairól

A kihallgatásokat vezető biztosokat természetesen élénken érdekelte, hogy milyen egyéb személyekkel állt kapcsolatban a francia hadnagy, aki mindvégig tagadta, hogy Bécsbe Marsin marsall, vagy a választófejedelem parancsára bárkivel is kapcsolatot kellett volna felvennie. Elsősorban Bonnet-nak II. Rákóczi Ferencnéhez¹³ fűződő kapcsolata után kérdezősködtek, mivel széttépve megtalálták Bölke levelét, amelyben tudatta a dáma, azaz Sarolta Amália hessen-rheinfieldi hercegnő bécsi tartózkodási helyét, s kérte, ne késlekedjen felkeresni őt a Gundelhofhoz nem messze lévő szállásán. A francia, mivel értelmetlennek látta tagadni, már az első, 1704. február 14-i vallomásában elismerte, hogy bevallotta utazása célját a szász tizedesnek,¹⁴ ám ő jelezte, hogy ebben nem tud neki segíteni. Bölke viszont felajánlotta, kideríti, hol lakik Rákócziné.

¹³ Sarolta Amália hessen-rheinfieldi hercegnőről lásd: *Márki Sándor*: II. Rákóczi Ferenc. I. köt. 1676–1707. Budapest, 1907. 118–130. o.

¹⁴ Ekkor még tábori sebésznek nevezte, s nevét nem említette meg. Bölke 1704. március 17-i vallomása szerint három éve élt Bécsben a fiával. Először festőként dolgozott, majd vegyészettel foglalkozott, s gyógyszerkészítéséből tartotta el magát.

Ugyanezen a napon Bölke az első kihallgatásán azt vallotta, hogy a széttépett levelet azért írta, mert a francia nők után érdeklődött, hiszen, ahogy neki Bonnet mesélte, sok pénzt hagyott már rossz asszonyok szobájában, s most már házasodni szándékozott. Emellett a tizedes cáfolta, hogy ő bármit is tudott volna az említett hercegnőről.

Egy hónappal később (1704. március 15-én) a Peter Leonhard von Monquintin biztos által vezetett kihallgatáson újra megkérdezték Bonnet-t ezzel az ügyvel kapcsolatban. Ismét azt válaszolta, hogy Bölke mondta neki, hogy Sarolta Amália hercegnő Bécsben van, s a már említett levélben tudatta vele lakhelyét. A francia a kérdésekre pedig, amelyek arra vonatkoztak, hogy eredetileg kapott-e utasítást a Rákóczinéval való kapcsolat-felvételre, illetve beszélt-e vele, kategorikusan nemmel felelt.

A volt szász lovassági tizedes két nappal későbbi (1704. március 17-i) vallomástételénél ismét tagadta, hogy a széttépett levélben nevezett dáma (ahogy eredetileg írta) Rákócziné lenne. Ekkor már úgy nyilatkozott, hogy Bonnet férfiúi vágyainak kielégítésére kérte, hogy keressen számára egy hölgyet. Elmondása szerint a levélben szereplő nő valójában egy drezdai fogadós lánya volt, akit nem is ismert személyesen, csak az apját és a nővérét. Bölke állította, hogy csak azért írta a Gundelhofot, hogy végre megszabaduljon Bonnet-től. A széttépett levélben szereplő sürgetés csak arra vonatkozott, hogy a francia hadnagy szerezzon magának ágyast. Az őrizetbe vett egykori szász lovassági tizedes vallomása mellett akkor is kitarzott – tegyük hozzá: egyelőre – amikor szembesítették Bonnet korábbi válaszaival. A kihallgatási jegyzőkönyv tanúsága szerint egy másik levélkében említés történt egy idősebb és egy fiatalabb nőről. Bölke vallomása szerint ez Eschbach házmester feleségére és leányára vonatkozott.

Természetesen az ügy koronatanúját, Scheppachot is megkérdezték, mit tud Rákócziné és Bonnet kapcsolatáról. Április 24-i vallomásában közölte, hogy – mint ahogy már említettem – felolvasta a Bölke által küldött levelet gazdájának, ám hogy a Gundelhofi zöld házban lakó dáma megnevezés a hercegnőre vonatkozik-e, nem tudja. A francia egyébként summásan azt mondta neki az egész dologról, hogy ne bízzanak semmilyen női dologban, vagy praktikában.

Május 8-án újra megkérdezték Bonnet a széttépett levéllel kapcsolatban, s megint csak azt válaszolta mint az addigi kihallgatások alkalmával. Egy héttel később Bölkét is újra kérdőre vonták, s ekkor is kitérő választ adott. Az őrizetbe vettek elfogásánál egyéb cédulákat, levélkéket is találtak. Ezek közül kettőt emelnék ki. Az egyikén báró Cziráky (Ziriackj) László neve szerepelt. Bölke elmondása szerint ezt ő küldte a sógorának, gróf Esterházy Dánielnek, aki akkoriban a közelében lakott. Később Cziráky elutazott, de ő nem tartott vele. A cetlin pedig a neve mellett az állt, hogy a rebelliseknél alezredes (Obristleutnant). Bonnet-t március 15-én megkérdezték a Bölkenél talált cédulákról, azonban mindezekről semmit sem tudott. Az ügy érdekességét az adja, hogy a két magyar főnemes Bonnet Bécsbe érkezésének idején állt át a kurucokhoz. Az egykori szász tizedeset a kérdezőbiztosok a március 17-i vallatás alkalmával meg is kérdezték, volt-e tudomása Cziráky elpártolásáról, de ő ragaszkodott az első vallomásában elmondottakhoz. Siegbert von Heister magyarországi főparancsnok 1704. március 21-én indult,¹⁵ s gyors sikereket

¹⁵ Heckenast 2005. 185. o.

elért dunántúli hadjárata azt eredményezte, hogy április elején – kihasználva az uralkodói amnesztia kínálta lehetőséget – újra átálltak a labancok oldalára.¹⁶ A másik érdekes cédulára több nyugat-magyarországi város (Kismarton, Pozsony, Győr, Sopron) nevét írták fel, s melléje azt, hogy Bécsből hány nap alatt lehet elérni a nevezett településekre. Bölke ezt is megkísérelte megmagyarázni. Állítása szerint ezt egy fél évvel korábban kapta egy gyalogsági kapitánytól (Hauptmann), amikor a Magyar Királyságba akart utazni. Bonnet és Bölke márciusi kihallgatása alkalmával szóba került két tiszt és egy augsburgi házaspár is, akiket előbbi egy alkalommal meghívott ebédelni. A kérdezők igyekeztek felderíteni, hogy részt vett-e valamelyikük a konspirációban. A francia hadnagy tagadta ezt, s csak annyit közölt, hogy egy pohár bort és egy darab húst vett nekik a fogadóban. Bölke két nappal később ugyanerről úgy nyilatkozott, hogy a kérdéses személyek véletlenül kerültek oda, Bonnet pedig mindenkit meghívott, aki csak bejött a helyiségbe. Beszélgetésüket azonban nem érte, mivel francia nyelven folyt a társalgás.

Martin Scheppach április 24-i vallomásában megemlítette, hogy volt gazdája elküldte, hogy érdeklődjön egy herceg után, aki Bécsből nem messze (három mérföldnyire) egy postaállomáson állt meg. A kérdezőbiztosok figyelmét felkeltette a titokzatos idegen, s Bonnet május 8-i kihallgatásán rá is kérdeztek a személyre. A feltett kérdésekre a francia hadnagy elmondta, hogy Fürstenberg hercegéről van szó. Az egyik szolgájával találkozott, aki elmondta neki, hogy a nevezett személy és Erős Ágost is Bécsen át fog utazni a közeljövőben. Bonnet pedig elpanaszolta, hogy még mindig jelentős összeggel tartozik neki a szász kincstár a szolgálataiért. Azokra a kérdésekre, hogy neki át kellett-e adni, illetve vennie valamit a hercegtől, a francia nemmel válaszolt.

Egyéb Bonnet-nak feltett kérdések

A kérdezők igyekeztek minden használható információt kiszedni az őrizetbe vett tiszttól, aki már első kikérdezése alkalmával (1704. február 14.) közölte, hogy a Marsin marsall és Miksa Emmanuel vezette francia–bajor seregeken kívül a Német-római Birodalom területén egy 50 000 fős hadsereg állomásozik Philipsburg és Mainz körzetében. Egy hónappal később, a Peter Leonhard von Monquintin biztos vezette kihallgatás alkalmával újabb kérdéseket tettek fel ezzel kapcsolatban. Bonnet elmondása szerint Marsin marsall serege körülbelül 22 000 főt számlált, amely 15 000 bajor szolgálatban

¹⁶ Esterházy Dániel Cziráky Katalint – Cziráky László nővérét – vette el feleségül. Vö.: Székesi gróf Bercesényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli: *Thaly Kálmán*. I. köt. 1704–1705. II. köt. 1706–1708. Budapest, 1875. (Archivum Rákócziánium. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály: had- és belügy. IV. köt.) 10. o.; *Bánlaky* 1975. 82., 130. o.; *Heckenast* 2005. 89., 134–135. o.; *Mészáros Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711. Budapest, 2006. 73. o.

Heister sikeres dunántúli hadjárataról: Feldzüge 1879. 141–142. o.; *Markó Árpád*: II. Rákóczi Ferenc szabadságharca. In: A magyar katona vitézségének ezer éve. Szerk.: *Pilch Jenő*. I. köt. Budapest, 1933. 387–473. 408. o.; *Bánlaky (Breit) József*: A magyar nemzet hadtörténelme. 18. köt. Budapest, 1941. 97–101. o.; *Bánkúti Imre*: A kurucok első dunántúli hadjárata. (1704. január–április.) (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 78.) Budapest, 1975. 122–130. o.; *Heckenast Gusztáv*: A Rákóczi-szabadságharc. In: Magyarország hadtörténete. Főszerk.: *Liptai Ervin*. Szerk.: *Borus József*. I. köt. Budapest, 1985. 347. o.; *Bagi Zoltán*: Sopron kuruc ostromai 1704–1706. *Soproni Szemle*, 63. (2009.) 3. sz. 283–299. 290. o.

lévő katonával egészült ki. Erősítést 1704 január elejéig nem kaptak, mindössze néhány német dezertőrt tudtak besorozni a három ír ezredbe. Arra a kérdésre, hogy a már birodalomban lévő hadsereghez mekkora erősítést várnak, a hadnagy – saját február 14-i vallomását megmásítva – azt felelte, hogy pontos számot nem tud, csak azt, hogy a Feketeerdőn keresztül Freiburg érintésével fognak megérkezni. Kihallgatói azonban nem csupán a hadsereg létszámára voltak kíváncsiak, hanem arra is, hogy honnan kapott lovakat a francia–bajor hadsereg. Bonnet válaszában cáfolta, hogy az örökös tartományokból vagy a birodalom valamelyik hercegségéből jutottak volna ezekhez hozzá.

A francia hadnagytól igyekeztek megtudni azt is, hogy Marsin marsall küldött-e olyan tartalmú üzenetet Rákóczihoz, amely a francia–bajor és a kuruc seregek 1704. évi együttműködését ajánlotta volna. Az őrizetbe vett azonban nem tudott sem a Magyarországra küldendő segélyhadakról, sem arról, hogy a rebellesektől elvárnának egy ausztriai, vagy morvaországi betörést, sem a pedig a jövődő hadműveletek irányáról.

A március 15-i kihallgatáson szóba került az is, hogy Bonnet-én kívül küldött-e más a francia marsall vagy a bajor választófejedelem II. Rákóczi Ferenchez, valamint az, hogy a kurucoktól mikor és ki érkezett tárgyalni Bajorországba. Ezekre a kérdésekre azonban nem tudta a választ az őrizetbe vett.

Ugyanezen alkalommal megkérdezték a francia hadnagytól, hogy találkozott-e a bajor választófejedelemmel vagy Johann Baptist von Arco gróffal.¹⁷ Azt felelte, hogy nem. Scheppach április 24-i vallomásában azonban azt állította, hogy Bonnet járt Münchenben Miksa Emmanuelnél, s a francia királytól levelet hozott neki is, és Marsin marsallnak is. A választófejedelem pedig örömeiben három csókot adott a homlokára. A francia hadnagy május 8-i kihallgatásán ezért újra rákérdeztek arra, hogy járt-e Münchenben a választófejedelemnél, aki ismét azt válaszolta, hogy nem.

*

Május közepére a vizsgálatok befejeződtek, s mint ahogy lord Stepney levele kapcsán már említettük, Bonnet-t 1704. július 4-én kivégezték. Bölke további sorsáról egyelőre nincs információ, de több mint valószínű, hogy ő is erre a sorsra jutott.

A két őrizetbe vett személlyel kapcsolatban a kihallgatási jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy a francia hadnagy mindent bevallott, már az első alkalommal, azt is amit esetleg lehetősége lett volna letagadni. Marsin marsall Bonnet küldésével rossz döntést hozott, hiszen, bár mint láttuk, a megbízott rendelkezett ugyan megfelelő hely- és nyelvismerettel, s magát száz szász tisztnek adta ki a nála lévő papírok alapján, viselkedése, s főleg bécsi

¹⁷ Johann Baptist von Arco gróf 1650 körül született. 1672-ben állt bajor szolgálatban. Részt vett Bécs felmentésében (1683), majd Belgrád ostromában (1688). Harcolt a pfalzi örökösödési háború rajnai és itáliai hadszínterein. 1696-ban II. Miksa Emmanuel bajor választófejedelem a haditanács elnökévé, majd 1702-ben tábornaggyá nevezte ki. 1704. július 2-án a schellenbergi (Donauwörth mellett) csatában vereséget szenvedett John Churchill Marlborough hercegének angol–németalföldi és Badeni Lajos örgróf birodalmi seregétől. Részt vett a höchstädti csatában, majd követte a választófejedelemet Németalföldre. A gróf a franciabarát bajor politika legfontosabb személyiségének számított, amiért XIV. Lajos kinevezte Franciaország marsalljává. 1715-ben halt meg Münchenben. Neue Deutsche Biographie. Hrsg. von der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Bd. 1. Berlin, 1953. 338. o.

tivornyai mégis arra mutatnak, hogy nem mérte fel feladatának valódi fontosságát, illetve – ami szintén valószínűsíthető – a küldetés teljesítése meghaladta képességeit.

Bölke ezzel szemben mindent tagadott, s körömszakadtáig ragaszkodott az első kihallgatásán tett vallomásához. Esetében talán nem a császárelleenség volt az a vezető motívum, amely miatt Bonnet-t igyekezett segíteni, hanem a pénzszerzés vágya. Nyomorban élt, nem tudta ellátni magát és a vele együtt Bécsben tartózkodó fiát. Azt is meg kell jegyezni, hogy a nála, illetve Bonnet-nál talált levélkék több mint gyanússá tették személyét egy feltételezett és a biztosok által felgöngyöltetni akart uralkodóellenes szervezkedésben. Azt azonban még történeti homály fedi, hogy milyen típusú kapcsolat (ha egyáltalán beszélhetünk Bölke esetében erről) fűzte Cziráky Lászlóhoz, Esterházy Dánielhez, vagy II. Rákóczi Ferenc feleségéhez.

RÖVIDÍTÉSEK

- AR III/I. Archivum Rákócziánum. II. Rákóczi Ferenc levéltára. Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Angol levéltárakból közli *Simonyi Ernő*. Második osztály I. köt. Pest, 1871.
- Feldzüge 1879. Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1704. Bearbeitet von: *Gustav Ratzenhofer*. I. Ser. VI. Bd. Wien, 1879.
- Heckenast* 2005. *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kiegészítette és az előszót írta: *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2005.
- Theatrum Europaeum 1700. Theatri Europaei Funffzehender Theil (15. Band) oder außführlich fortgeführte Friedens und Kriegsbeschreibung... 1696–1700. Frankfurt am Main, 1707.
- Zachar* 1990. *Zachar József*: Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században. Budapest, 1990.

Zoltán Bagi

SECOND-LIEUTENANT HONORÉ BONNET'S SECRET MISSION

Summary

On January 1, 1704 the troops of Maximilian Emmanuel II took Passau, giving the opportunity to the unified Bavarian-French army to occupy Upper Austria and to march on towards Vienna. Following the conquest of the town of strategic importance the French Royal Court started to urge the Bavarian Prince-Elector to establish contact with the Hungarian Kuruc insurrectionists and to support them with troops and money. Maximilian Emmanuel however promised only to send his negotiator to Ferenc II. Rákóczi. The same month Marshal Ferdinand Comte de Marsin, commander of the French army siding the Bavarians, made an attempt to establish contact with the leader of the Kuruc insurrectionists by sending his second-lieutenant Honoré Bonnet or Boulain to Hungary. However, the officer was captured and hanged in Vienna. Up to date, little was known about Bonnet's unfortunate mission. In his book „Rákóczi's Insurrection and France,” Béla

Köpeczi devoted only two sentences to this episode, based on one letter of the English envoy to Vienna. That is, George Stepney wrote to Secretary of State Harley on July 5, 1704 that the day before a French officer had been hanged at the gate of Vienna because Marshal Marsin's message to Rákóczi had been previously found in the officer's trousers button. The diplomat sent a copy of the letter as well in the original language. It could be appropriately said that I have matched the trousers for the button, for among the documents of the Kriegsarchiv in Vienna I have found the testimonies of those arrested with Bonnet, as well as Johann Georg Eschenauer's statement, a man who had caught the accused. These documents outline the important stages of Bonnet's career, shed light on why he had been chosen to this difficult task and why his mission ended so badly.

Zoltán Bagi

MISSION SECRÈTE DU SOUS-LIEUTENANT HONORÉ BONNET

Résumé

Le 1er janvier 1704, les troupes de Maximilien Emmanuel II prirent Passau et, de ce fait, les forces franco-bavaroises unifiées eurent la possibilité d'occuper la Haute-Autriche et de continuer leur offensive en direction de Vienne. Après la prise de la ville d'importance stratégique, la Cour française se mit à solliciter le prince électeur de Bavière de prendre contact avec les kuruc et leurs troupes, voire de les soutenir financièrement. Cependant Maximilien Emmanuel ne fit que promettre d'envoyer son émissaire chez François Rákóczi II. Dans le courant du même mois, le maréchal Ferdinand, comte de Marsin tenta de prendre contact avec le chef du mouvement kuruc en envoyant son sous-lieutenant nommé Honore Bonnet ou Boulin en Hongrie, mais l'officier fut capturé à Vienne avant d'être pendu. Jusqu'à présent, nous ne savions pas beaucoup de choses sur la mission malheureuse de Bonnet. Dans son ouvrage «La guerre d'indépendance de Rákóczi et la France», Béla Köpeczi ne consacra que deux phrases à cet événement sur la base d'une lettre de l'ambassadeur anglais à Vienne: Le 5 juillet 1704, George Stepney informa par écrit le premier ministre Harley que l'officier français capturé, dans le bouton de pantalon duquel fut retrouvé le message du maréchal Marsin destiné à Rákóczi, fut pendu à la porte de Vienne. Le diplomate envoya également la copie de la lettre en version originale. J'ai envie de dire qu'après le bouton j'ai aussi retrouvé le pantalon parmi les documents de Kriegsarchiv de Vienne lorsque j'ai découvert les aveux de Bonnet et des personnes qui furent arrêtées au même moment, ainsi que la déposition de Johann Georg Eschenauer qui les captura. Ces documents permettent de retracer les étapes importantes de la carrière de Bonnet et de comprendre pourquoi il fut choisi pour cette mission délicate et pourquoi celle-ci eut une fin si tragique.

Zoltán Bagi

DIE GEHEIME MISSION VON LEUTNANT HONORÉ BONNET

Resümee

Am 01. Januar 1704 eroberten die Truppen von Maximilian II. Emanuel Passau. Damit ergab sich die Möglichkeit, dass das vereinte bayrisch-französische Heer Oberösterreich besetzt und weiter in Richtung Wien dringt. Nach der Besetzung der strategisch wichtigen Stadt drängte der französische Hof den bayrischen Kurfürsten dazu, den Kontakt mit den Kurutzen aufzunehmen

und sie mit Truppen, sowie sogar finanziell zu unterstützen. Maximilian II. Emanuel versprach jedoch nur, seinen Beauftragten zu Ferenc II. Rákóczi zu schicken. Noch im selben Monat gab es einen Versuch, dass der Kommandant der mit den Bayern kooperierenden Armeen, Marschall Ferdinand comte de Marsin, den Kontakt zur Führungsfigur der Kurutzenbewegung aufnimmt, da er seinen Leutnant namens Honore Bonnet oder Boulin nach Ungarn losschickte. Der Offizier wurde jedoch in Wien gefangen genommen und erhängt. Über die unglückliche Mission Bonnets wussten wir bisher nur wenig. Béla Köpeczi widmete diesem Ereignis in seinem Werk „Der Freiheitskampf von Rákóczi und Frankreich“ auf Grund eines Briefes des englischen Gesandten in Wien lediglich zwei Sätze. George Stepany schrieb nämlich am 05. Juli 1704 Minister Harley, dass der früher gefangen genommene französische Offizier, in dessen Hosenknope eine Nachricht Marschall Marsins an Rákóczi gefunden worden war, am Vortag vor den Pforten Wiens erhängt wurde. Der Diplomat schickte auch eine Kopie des Briefes in Originalsprache zu. Stilgemäß könnten wir sagen: unter den Dokumenten im Kriegsarchiv von Wien haben wir auch die passende Hose zum Hosenknope gefunden, da die Aussagen von Bonnet und der zusammen mit ihm in Haft Genommenen, bzw. des sie in Haft nehmenden Johann Georg Eschenauer zum Vorschein gekommen sind. Aus diesen zeichnen sich die wichtigsten Stationen der Laufbahn Bonnets ab; zudem wird auch klar, warum er für diese heikle Aufgabe auserkoren wurde und warum seine Mission ein derart trauriges Ende nahm.

Золтан Баги

ТАЙНАЯ МИССИЯ ЛЕЙТЕНАНТА ОНОРЕ БОННЕ

Резюме

1 января 1704 года войска Максимилиана Эммануэля II заняли Пассау, и тем самым открылась возможность на то, чтобы объединенная баварско-французская армия оккупировала Верхнюю Австрию и продвигалась далее вперед в направлении Вены. После оккупации этого города стратегической важности двор французского короля начал настаивать на том, чтобы курфюрст Баварии наладил связи с куруцами, поддерживал их своими войсками и даже деньгами. Максимилиан Эммануэль однако лишь пообещал выслать своего поверенного к Ференцу II Ракоци. Еще в том же месяце была сделана попытка на то, чтобы взаимодействующий с баварцами командующий французскими войсками маршал Фердинанд комт де Марсэ вступил в контакт с руководителем движения куруцев, он даже направил своего лейтенанта Оноре Бонне или Булэна в Венгрию. Однако этого офицера схватили в Вене и повесили. О злосчастной миссии Бонне до сего времени нам было очень мало известно. Бела Кёпечи в своей научной работе „Освободительная борьба под руководством Ракоци и Франция“ на основании одного из писем английского посла в Вене посвятил этому событию всего два предложения. Ибо Жорж Степней 5 июля 1704 года написал министру Харлею, что в предыдущий день в воротах Вены был повешен тот ранее схваченный французский офицер, у которого в пуговице панталон было найдено послание маршала Марсэна, предназначавшееся Ракоци. Дипломат отослал также копию этого письма на первоначальном (оригинальном) языке. Если оставаться верным стилю, можно сказать, что среди документов венского военного архива к пуговице панталон были найдены и панталоны, ибо были найдены признания (показания) Бонне и арестованных вместе с ним, более того признания схватившего их Иоханна Георга Эшенауэра. Из всего этого вырисовываются наиболее важные этапы жизненного пути Бонне, а во-вторых, проливается свет на то, почему именно Бонне был выбран для этой тонкой миссии, а также и то, почему потерпела фиаско эта экспедиция.